

UCHINCHI RENESANS DAVRIDA AJDODLARIMIZ MEROSINI ORGANISH ORQALI INTEGRATSION TA'LIMNI YANADA TAKOMILLASHTIRISH TAMOYILLARI

Gadayeva Mohigul Muxamedovna

Osiyo xalqaro universiteti

“Tarix va filologiya” kafedrası assistenti

Annotatsiya: Ushbu maqolada sharq mutafakkirlari asarlarini o'rganish orqali integratsion ta'limni mazmunan chuqurlashtiruvchi va kengaytiruvchi o'quv fanlarini umumlashtirish, yaxlit mantiqiy mukammal bilim, ish-harakat usullari va shaxsiy sifatlarni tarkib toptirishni ko'zda tutishi, shuningdek, o'quvchilarning iqtidori, qiziqishi, o'zlashtirishiga ko'ra differensial tayyorgarlikni kuchaytirish va murakkablashtirish – zamonaviy maktabning global yo'nalishiga aylanishi to'g'risida ma'lumotlar aks etgan.

Аннотация: В статье рассматриваются понятие и специфика науки, а также некоторые особенности функционирования, интеграции и дифференциации науки в современных условиях. Результатами деления наук выступает образование в той или иной степени новых отраслей. Обособлены самостоятельные научные дисциплины.

Annotation: The article discusses the concept and specificity of science, as well as some features of the functioning, integration and differentiation of science in modern conditions. The results of the division of sciences are the formation, to one degree or another of new industries. Separated independent scientific disciplines.

Respublikamizda iqtisodiyotni tubdan isloh qilish jarayonida ta'lim sohasida jahonda munosib o'rinni egallashga qaratilgan hayot davomida ta'lim olish tizimini yaratish ustuvor vazifalardan biri sifatida belgilandi. Bu borada Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoev quyidagilarga e'tiborni qaratmoqdalar: “Yana bir muammoni hal etish ham o'ta muhim hisoblanadi: bu-pedagoglar va professor-o'qituvchilar tarkibining professional darajasi, ularning maxsus bilimlaridir. Bu borada ta'lim olish, ma'naviy-ma'rifiy kamolot masalalari va haqiqiy qadriyatlarni shakllantirish jarayonlariga faol ko'mak beradigan muhitni yaratish zarur.”

IX–XII asrlarda Movarounnahr va Xurosonda sodir bo'lgan siyosiy, ijtimoiy, iqtisodiy, o'zgarishlar mamlakat madaniy hayotiga ham kuchli ta'sir etdi. Movarounnahr arablar tomonidan istilo qilingach, zabt etilgan o'zga mamlakatlar qatorida, bu o'lkada ham faqat islom dinigina emas, balki arab tili va uning imlosi ham joriy etildi. Chunki arab tili xalifalikning ham davlat tili, ham fan tili edi. Shu boisdan

arab tilining o'rnini va ahamiyati oshib, uni o'zlashtirishga bo'lgan intilish kuchaydi. Arab tili va yozuvini yaxshi o'zlashtirib olgan bilimdonlar paydo bo'ldi. Bag'dod shahri Sharqning yirik ilm va madaniyat markazi edi. IX asrda bu shaharda «**Bayt ul-hikma**» tashkil etilgan edi. «Bayt ul-hikma»da katta kutubxona, Bag'dod va Damashqda astronomik kuzatishlar olib boriladigan rasadxonalar mavjud edi. Bu ilm dargohiga jalb etilgan tolibi ilmlar tadqiqotlar bilan bir qatorda qadimgi yunon va hind olimlarining ilmiy merosini o'rganish va asarlarini arab tiliga tarjima qilish bilan shug'ullanardilar. **Al-Xorazmiy, Ahmad al-Farg'oniy, Ahmad al-Marvaziy, al-Abbos Javhariy** va **Yahyo bin Abu Mansur** kabi Movarounnahr va xurosonlik olimlar ijod qilib, o'rta asr ilm-u faniga katta hissa qo'shadilar.

XXI — asr akl zakovat, ma'naviyat, ma'rifat uzluksiz rivojlanib boruvchi asr desak adashmagan bo'lamiz. Bunda insonparvarlik, komillik iqtisodiy, siyosiy taraqqiyotning huquqiy, ahloqiy estetik tamoyili sifatida erkin, demokratik fuqarolik jamiyatini qurishning bosh mezonini bo'lib qoladi. Shunday jamiyat kishilarini, asosan yosh avlodda komillik, insonparvarlik his tuygularini shakllantirishi, hayotiy zaruriyatga aylanishi qonuniyat bo'lib qoladi. Shunga asosan tarbiya to'grisidagi fan ijtimoiy siyosiy fanlar tizimida eng muhim fanlardan biriga aylanadi.

Shu nuqtai nazardan yondashilganda Uchinchi renesans davrida buyuk allomalarning asarlarini o'ish orqali keng qamrovli, yangicha ahloqiy estetik goya, tushuncha, fikr, ta'lim tarbiyaning yangicha metodologik asosini boshlab beruvchi avlodni tatbiyalash integratsiya qilish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Zero, integratsiya qilish o'tmish ajdodlarimiz fikrlarini kelajak avlodga yetkasish zamonaviy pedagogikanin muhim tamoyillari sifatida shakllantirish ta'lim – tarbiyaning asosiy negizini tashkil etmoqda.

Ta'limni mazmunli va tashkiliy-metodik tamoyillaridan tashkil topgan tizim sifatida e'tirof etish mumkin:

I. Ta'limning mazmunli tamoyillari. Ular ta'lim mazmunini tanlash bilan bog'liq bo'lgan qonuniyatlarni aks ettiradi va quyidagi g'oyalarni ifodalaydi:

- fuqarolik;
- ilmiyligi;
- tarbiyalovchi ta'lim;
- fundamentalligi va amaliy yo'nalganligi (ta'limning hayot bilan, nazariyaning amaliyot bilan bog'liqligi);
- tabiat bilan uyg'unligi;
- madaniyat bilan uyg'unligi;
- insonparvarligi.

Fuqarolik tamoyili. Unga ko'ra ta'lim mazmunini shaxsning sub'ektivligini rivojlantirish, uning ma'naviyligi va ijtimoiy etukligiga yo'naltirishda namoyon bo'lishi kerak. U ta'lim mazmunini insonparvarlashtirishni nazarda tutadi va

fuqarolikni anglash, O'zbekiston Respublikasining ijtimoiy va siyosiy tuzilishi haqidagi tasavvurlar tizimi, o'zbek halqi madaniyati psixologik hususiyatlari, uning mentalitet hususiyatlari, milliy siyosati va madaniyati kabi dolzarb masalalar haqidagi tasavvurlarining shakllanishi bilan bog'liq.

Ta'limning ilmiyligi tamoyili ta'lim mazmunini zamonaviy fan va texnika rivojlanish darajasi, jahon tsivilizatsiyasi to'plagan tajribaga mos kelishini ifodalaydi. Bu tamoyil ta'lim vaqtida va o'qishdan tashqari vaqtda amalga oshiriladigan ta'lim mazmuni o'quvchilarni ob'ektiv ilmiy dalillar, hodisalar, qonunlar, zamonaviy yutuqlar va rivojlanish istiqbollari ochib berishga yaqinlashtirib, u yoki bu sohaning asosiy nazariya yoki kontseptsiyalari bilan tanishtirishga yo'naltirilgan bo'lishini talab etadi.

Ta'limning tarbiyalovchilik tamoyili yahlit pedagogik jarayonda ta'lim va tarbiyaning birligi qonuniyatlariga tayanadi. Bu tamoyil ta'lim jarayonida barkamol rivojlangan shaxsni shakllantirishni ko'zda tutadi. Ta'lim jarayonida tarbiyalashning samarali kechishi shaxsning intellektual rivojlanishi, birinchi navbatda, o'quvchilarning qiziqishlari, idrok etish hamda individual qobiliyatlarining hisobga olinishi bilan bog'liq.

Ta'limning fundamentalligi va amaliy yo'nalganligi tamoyili umuiy o'rta ta'lim maktablaridayoq o'quvchilar chuqur nazariy va amaliy tayyorlikdan o'tadilar. Mazkur holat an'anaviy didaktikada ta'limning hayot bilan, nazariyaning amaliyot bilan bog'liqligi kabi ifoda etiladi.

O'qishda fundamentallik bilimlarning ilmiyligi, to'la va chuqur bo'lishini ko'zda tutadi. U odamdan yuksak intellektual salohiyat, fikrlash layoqatining tadqiqotchilik ko'rinishda bo'lishi, bilimlarini doimiy ravishda to'ldirib borish istagi va malakalarini talab etuvchi zamonaviy ilmiy-texnik taraqqiyotga asoslangan. Fundamental bilimlar aniq bilimlariga qaraganda sekin eskiradi, shuningdek, inson va hotirasiga emas, ko'proq uning fikrlash layoqatiga bog'liq bo'ladi. Ta'limning fundamentalligi bilimlar mazmunining muntazamligi, nazariy va amaliy jihatdan o'zaro nisbatda bo'lishni talab etadi.

Demak, tabiat bilan uyg'unlik g'oyasi asta-sekinlik, ketma-ketlik va mustaqil faoliyat kabi ta'lim tamoyilining asosi hisoblanadi.

O'zbek pedagogi Abdulla Avloniy ham (1878-1934 yillar) ta'lim va tarbiyani yo'lga qo'yishda tabiatga uyg'un bo'lishi g'oyasining davomchisi bo'lgan. O'zining "Turkiy guliston yohud ahloq" nomli asarida bola shaxsining tabiiy mukammalligiga ishonch bildiradi. A.Avloniy bola tabiatan go'zallik va mehribonlik bilan uyg'unlikda tug'iladi deb yozadi. Allomaning fikricha, ta'lim va tarbiyaning vazifasi bola shaxsining rivojlanishi uchun yordam beruvchi sharoitlarni yaratishdan iborat.

Abdulla Avloniy bolani milliy madaniyat, vatanga muhabbat asosida tarbiyalash g'oyasining tarafdori bo'lgan, bu hususida allomaning asarlarida quyidagi fikrlar o'z

ifodasini topgan: "... odam tug'ilgan va o'sib ulg'aygan shaharni va shu shahar joylashgan mamlakatni bu odamning Vatani deb aytadilar. Biz turkistonliklar o'zimizning quyoshli diyorumizni jonimizdan ham ortiq yahshi ko'rishimiz kabi arablar o'z Arabistonini, ... eskimoslar esa o'zlarining SHimolini yahshi ko'radilar" deb yozadi. A.Avloniyning fikricha, halqparvarlikka asoslangan ta'lim va tarbiya yoshlarga vatanparvarlik namunalarini ko'rsatishga undashi kerak.

Ta'limda insonparvarlik tamoyilini bolaning shaxs sifatidagi qadr-qimmatini, uning erkinligi hamda bahtli hayot kechirishini ta'minlash, uni rivojlantirishi, ijodiy imkoniyatlarini ro'yobga chiqarishi, unga hayotda o'z o'rnini topishda yordam ko'rsatishi va hokazolarni nazarda tutadi.

"Insonparvarlik" va "odamiylik" so'zlari yunoncha humanus "odamiylik" bir so'zdan kelib chiqqan. Insonparvarlik, odamiylik ma'naviy-ahloqiy tushunchalardir. Insonparvarlik g'oyasi antik davr faylasuflari (Suqrot, Aflotun, Arastu va boshqalar) qarashlarida ilk bor ko'zga tashlanadi. Markaziy Osiyoda insonparvarlik g'oyalari SHarq Uyg'onish davrida keng rivojlandi. Abu Nasr Forobiyning fikricha, bolani eng avval o'qimishli, sahovatli inson qilib tarbiyalash kerak, zero, salbiy nuqsonlar bolalikdan paydo bo'ladi. SHu bois oilada tarbiyani yo'lga qo'yishda hato qilmaslik zarur.

O'zbekiston Respublikasida huquqiy, demokratik jamiyat barpo etilayotgan mavjud sharoitda uzluksiz ta'lim tizimi oldida barkamol, har tomonlama rivojlangan, erkin, mustaqil fikrlovchi shaxsni tarbiyalash vazifasi turibdi. Mazkur vazifa ta'lim va tarbiya jarayonida bolalarga nisbatan insonparvarlik munosabatida bo'lish orqali ijobiy hal etiladi. Bolalarga nisbatan insonparvarlik munosabatida bo'lish ularning taqdiri haqida qayg'urish, uning qobiliyatini ko'ra olish, unga ishonish, shuningdek, bolaning hatoga yo'l qo'yish, shaxsiy nuqtai nazarga ega bo'lish huquqini qadrlashni nazarda tutadi.

Adabiyotlar:

Mirziyoyev Sh.M. O'qituvchi va murabbiylar - Yangi O'zbekistonni barpo etishda katta kuch, tayanch va suyanchimizdir. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning o'qituvchi va murabbiylar kuniga bag'ishlangan tantanali marosimdagi nutqi. "Yangi O'zbekiston", 2020-yil, 1-oktayabr.

Jondor Tulenov. Qadryatlar falsafasi – T., "O'zbekiston" 1998-yil 8-84 betlar
Ajdodlar o'giti. Hikoyatlar, hikmatlar, tamsillar.-T.: Cho'lpon,-1991.-240 b.